

PÓTLÓNYÚLÁS CSALÁDNEVEKBEN

A szótagzáró *l* kiesését, azaz a pótlónyúlást IMRE SAMU (1971.261–2) foglalta össze a magyar nyelvjárások atlaszában összegyűjtött anyag, illetve az addig megjelent monográfiák, összegzések és megállapítások alapján. A szótagzáró *l* kiesése általában jellemző a magyar nyelvjárásokra. A magyar nyelvterület legnagyobb részén az *l* mássalhangzót megelőző rövid magánhangzó (*a, e, u, ü, o, ö*) megnyúlik az *l* kiesésével. Mint megállapítja, a nyelvatlasz megvizsgált anyaga sok adatot tartalmaz példaként, de az *l* pótlónyúlásos kiesése a Dunántúlon jellemzőbb, azon belül is főként a nyugati, délnyugati területen. Az atlasz 395 kutatópontján gyűjtött anyag több mint ezer térképlapján azonban csak községeket találunk, a gyűjtésnek nem is volt célja tulajdonnevekre rákérdezni.

Felvetődik, hogy ezen hangtani jelenség előfordul-e, megjelenik-e a tulajdonnevekben is. Átlapozva KÁZMÉR MIKLÓS családnévszótárát, (1993.) sok-sok példát találunk a vezetéknévek közt is erre a nyelvjárási jelenségre. Egyszerű lenne ráfogni a hasonlóságot köznévből alakult családnevekre, mint pl.: Felnagy – Fónagy, Molnár – Mónár, Polgár – Pógár, de a jelenség megfigyelhető keresztnévi, helynévi, sőt népnévi eredetű nevek esetében is. Ilyenek: Arnolt – Arnód, Asbolt – Asbót, Babolcsai – Babócsai, Bakolcz – Bakócz, Boldis – Bódis – Bódi; Gyolti – Gyóti, Holtai – Hótai, Koltai – Kótai, Kolti – Kóti; Tolt – Tóth stb. (Megjegyzem, ez utóbbi inkább népi tévedésen alapulhat. Egy, az egyszerűségét takarni akaró idős paraszt néni a tehén tőgye helyett többször is tölgyet mondott, nem akarva nyelvjárásban beszélni.)

Családnevemben hasonló nyelvjárási jelenség zajlott le valamikor, ezért részletesebben foglalkozom annak bemutatásával.

A *barkóca* délszláv eredetű szó, egyfajta berkenyefát jelentett. A Dráva – Mura – Száva környékén élő szlovének nyelvében *brekovic*a alakban található, az ott élő magyarok *barkolca* – *barkóca* vagy *barkócafa* néven említik a növényt. SZAMOTA (1902-6) nagyon korai adatokat talált az átvételre, pontosabban a latin nyelvű oklevelekben való előfordulásra. A *barkóca*, *barkolca*, szócikknél olvashatók a következő írott variánsok: *burkolcha* (1257), *borkolcha* (1372), *barkolcha* (1452). A következő, alatta lévő szó a „*barkolcafa*” adataiból kiemelve: *borkonchafa* (1325), *borkolchafa* (1330), *barkolchafa* (1350), *barkoczafa* (1379), *barkolczafa* (1489) stb. Amint látható az *l* megléte, illetve hiánya eléggé ingadozó.

Erről a berkenyefáról kapta a nevét egy volt dél-dunántúli kis falu, amely kezdetben Zala, később Vas megyéhez tartozott a muraszombati járásban. A kismesek által lakott település két részből állt *Kis-* és *Nagy-Barkóczból*, az ott élők legtöbbször szlovén (vend) nyelvű és római katolikus vallású volt. A trianoni békeszerződés után a község Szlovéniához került, s mivel – mint említettem – két részből állt, a többes számú alak, *Bakovci* lett a hivatalos neve. A helység régi nevében is megtalálhatjuk a nyelvjárási jelenséget a lejegyzett adatokban.

CSÁNKI monográfiájában (1894.) nyolcféle alakban rögzíti a köznemesi falucska nevét. A legkorábbi *Balkoch* (1428), később *Barkocz* (1436), s néhány év múlva *Barkolcz* (1453). A többi névforma is hasonló jelenséget mutat, csupán helyesírásuk tér el egymástól. A Vas megye legdélibb pontján található település birtokosai közt írja le a *Barko(l)cz*i (sic!) családot 1436-ban, valamint a Kereszturi, petro(v)cz*i* Kövér stb. családokat. Tehát az első írásos említés is két névformát tükröz, a név viselőjének teljes neve Barko(l)cz*i* László. KÁZMÉR MIKLÓS (1993.96) szótára szintén jelzi adataival a családnév formáit: 1496-ban *Barkolchy*, a 16. században *Barkocz*ý, 1578-ban újra *Barkolczy*, majd a későbbi levéltári leírásokban egy kivétellel már rögzül a Barkóc*z*y név.

Ezen kivétel érdekes eset, mivel 1702-ben egy boszorkányper leírásakor a férjet *Barkolcz*i Györgyként, a feleséget viszont *Barkocz*i Györgyné formában rögzítették (SCHRAMM 1970.30). Ugyan a család nevét 1513-ban egy nemesi összeírás alkalmával még Barkolcz*i* néven jegyezték le, azonban 1526 után a család irataiban, dokumentumaiban már mindenhol a mai változat olvasható.

Valószínűleg ugyanígy váltakozott a fent felsorolt családnevekben is a pótlónyúlásos vagy anélküli alak. S hogy a kettő közül melyik maradt meg a vezetéknev végleges rögzülésekor, azt bizonyára több véletlen egybeesése okozhatta. Így az anyakönyvező plébános írásgyakorlata, a kereszteléskor szóban bemondott forma lejegyzése vagy a vidék tájnyelvi gyakorlata, ahová a család költözött. Az ilyen hasonló esetek miatt fordulhat elő még ma is, hogy két testvér családneve egy-egy betűben/hangban eltér.

Visszatérve a bevezetőben leírtakhoz elmondható, hogy e nyelvjárási jelenség nemcsak közszavakban figyelhető meg, hanem kiterjedt a tulajdonnevekre, így a családnevekre is, tehát történeti vizsgálatuk – főként egy-egy ilyen vezetéknevű számára – érdekes lehet.

Hivatkozott irodalom

IMRE SAMU 1971. A mai magyar nyelvjárások rendszere. Akadémiai Kiadó. Bp.

SZAMOTA ISTVÁN – ZOLNAI GYULA 1902-06. Magyar oklevél-szótár. Bp.

KÁZMÉR MIKLÓS 1993. Régi magyar családnevek szótára. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Bp.

CSÁNKI DEZSŐ 1894. Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. MTA. Bp.

SCHRAMM FERENC 1970-82. Magyarországi boszorkánypercek I-III. Bp.

BARKÓCZY LÁSZLÓ